

діяльності, що надалі передбачає формування у майбутніх фахівців базових і професійних компетентностей. Таким чином, комунікаційна компетентність є складним соціально-функціональним феноменом, що стає притаманним людині як результат цілеспрямованого навчання та виховання, а також саморозвитку особистості.

Література:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 2019. 232 с.
2. Юридична психологія : навч. посіб. / Руслан Кацавець. Київ : Алерта, 2017. 109 с. ; 20 см. Бібліогр.: с. 105–106.
3. Юридична деонтологія : підручник / С. С. Сливка ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка», Ін-т права та психології. Вид. 6-те. Київ ; Харків : Атіка : Право, 2015. 295 с. Бібліогр.: с. 286–293.
4. Юридична психологія : словник-довідник / С. О. Гарькавець. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. 152 с.

ЛЕКСЕМА ЖІНКА ТА ЇЇ ПОТРАКТУВАННЯ У «СЛОВНИКУ» БОРИСА ГРІНЧЕНКА: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Шевчук З. С.

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української мови

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

«...Не можна приписати формування літературної мови одній людині. Літературна мова виростає з співпраці визначних і менш визнаних сучасників і з переємності досвіду й змагань поколінь. Проте не можна заперечувати й того, що окремі індивідуальності – письменники, журналісти, мовознавці – можуть надати літературній мові виразнішого характеру в певному напрямі. Якщо в цьому сенсі і з цими застереженнями спитати, хто, які індивідуальності особливо вирішально позначили своєю діяльністю дальший розвиток української літературної мови, то не буде перебільшенням назвати троє прізвищ: Тарас Шевченко, Борис Грінченко, Олекса Сиявський. Шевченко заклав перші загальнонаціональні основи української мови своєю геніяльною інтуїцією і своїм потужним впливом, зумовленим величиною його генія. Наступником поета став учитель: Борис Грінченко. Своїм методичним підходом, своєю впертою працьовитістю

й посидючістю дав досі неперевершену словникову, а в межах словника і граматичну, і правописну кодифікацію літературної мови...», – зазначав, Юрій Шевельов [5].

Творчий доробок Бориса Грінченка, мову його творів досліджували вітчизняні мовознавці К. Глуховцева, Б. Шарпило (трансформація рідної говірки у мовнотворчому комплексі Б. Грінченка), С. Дідик, М. Коломієць (фразеологія художнього мовлення), Н. Гуйванюк, М. Кобилянська (індивідуальний синтаксис), В. Статеева, Р. Трифонова (участь Б. Грінченка у літературно-мовних дискусіях) та інші.

«Словарь української мови» Бориса Грінченка – основа сучасного українського правопису. Він нараховує 68 000 слів. «Словарь» став словником української живої мови. У ньому із загальноживаними словами фіксуються і діалектизми, часом вузьколокальні, вони здебільшого документуються. Переважна більшість реєстрових слів ілюструється реченнями. Широко представлена українська фразеологія, часто з поясненням її походження.

Попри значний фонд слів, висловів, фразеологізмів, представлених у «Словарі», нашу увагу привернули лексичні одиниці, які характеризують жінку, зокрема первинні та вторинні найменування цього поняття.

Словник української мови в 11-ти томах поняття ЖІНКА тлумачить так:

«...1. Особа жіночої статі, протилежне чоловік. Жінки з Аматоу з'єднались, По встому городу таскались І підмовляли воювать (Іван Котляревський, I, 1952, 191).

2. Доросла, на відміну від маленької дівчинки. Доросла, на відміну від маленької дівчинки. Налякані діти починали ревіти, жінки їх гамували і витирали сльози руками (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 178).

3. Заміжня особа стосовно до свого чоловіка // Взагалі заміжня особа жіночої статі. – Галю, будь мені жінкою та поїдьмо ізо мною, – каже козак (Марко Вовчок, I, 1955, 320)...» [4, т. 2, с. 536].

У «Словарі української мови» Б. Грінченко цю номінацію тлумачить двічі з різним написанням: *жінва* (як збірний іменник) і *жінка* (як іменник жіночого роду). Зокрема, у першому варіанті (лексема *жінва*) значення цього слова містить негативно конотовану лексему *бабье*: «...Жінва, ви, ж. соб. Женщины, бабье У тому Кодаці (слобода) жінва так чи рінями » [1, т. 1, с. 487]. Другий варіант (лексема *жінка*) у тлумаченні містить емоційно-експресивну лексику, яка утворена за допомогою зменшено-пестливих суфіксів *-оньк-*, *-очк-* та відображає лагідне, ніжне ставлення до жінки: «Жінка, ки, ж. – 1. Женщина. Жінки довге волосся мають, а розум короткий. І жінка

одна була у кровотечі років дванадцять. Єв Мр. V. 25. 2. Жена. Есть у мене жінка і малії діти. Ум. Жінонька, жіночка. А жіночки лихо дзвонять, матері глузують. Шевч. 67.» [1, т. 1, с. 487].

Негативною конотацією наповнена також лексема *баба*, яка характеризує жінку. У «Словарі української мови» Б. Грінченка вона означає: «...Баба, би, ж. – 1. Женщина, баба (нѣскольکو пренебрежительно). Де баб сім, там торг зовсім. В баби язык – як лопатень Господи, благослови стару бабу на постолі, а молоду на кожанці. 2. Старуха. Сто баб – сто немочей. Посл. Возрадуються дітки маленькі і баби старенькі. Чуб. III. 110. Як був собі дід та баба, та була у їх курочка. Рудч. Ск. I. 19. Нехай він знає, як лаяти старих бабів. Алв. 87. Общепринятія формы сельской вѣжликости требуютъ каждую старуху называть бабою, но это обязательно только для лицъ, которыя лѣтами гораздо моложе старухи, къ которой обращаются Чуб. VII. 355... 1131...» [1, т. 1, с. 12]. Тлумачення цієї номінації містить лексеми із зменшено-пестливими суфіксами (*-очк-*) та суфіксами згрубілості (*-ег-, -иськ-, -иц-*): «...Бабка и бабочка потребляются по отношению какъ къ молодымѣ, такѣ и старымѣ женщинамъ послѣднее – ласкательное. Ув. Бабега, бабисько, бабище...» [1, т. 1, с. 12–13]. Натомість у Словнику української мови в 11-ти томах первинне значення лексеми *баба* таке: «...1. Мати батька або матері. Пустила баба внука, то він і побіг, тільки дверми стукнув (Анатолій Свидницький, Люборацькі, 1955, 2012...)» [4, т. 1, с. 75]. У цьому ж словнику натрапляємо і на таке тлумачення цієї номінації: «...5. у сполуч. з присв. займ., розм.. Те саме, що дружина.. – Та, – махнув рукою Мирон, – звиняйте, моя баба життя не дає... Мов кліщ, вчепилася за душу, живцем заїдає (Михайло Стельмах, II, 1962, 21)...» [4, т. 1, с. 75].

Первинне значення лексеми *дружина* у «Словарі» Б. Грінченка яскраво відображає гендерну належність цього слова. Автор однією номінацією називає і чоловіка, і жінку, позаяк в Академічному словнику української мови є два відповідники, які первинно окреслюють найменування щодо сімейного статусу у подружньому житті: чоловік та дружина. Порівняймо: у «Словарі» Б. Грінченка: «...Дружина, ни, 1. об. Каждый изъ супруговъ – какъ мужъ, такъ и жена. Да поможи, Боже, на рушничку стати: тоді не розлучать ні батько, ні мати, ні чужая чужина, коли судилася дружина. Мег. 53. З великою худобою битись да сваритись, з хорошою дружиною на світі нажитись. Мег. 83. Ой як буду, моя матусенько, да я в війську помірати, приймай мою вірну дружину да за рідну дитину. Мег. 241. Чоловіче мій, дружино моя, завіз ти мене, де роду нема. Мег. 246. 2. ж....» [1, т. 1, с. 448]. Автор словника також вдається

до зменшено-пестливих суфіксів (-к-, -оньк-, -очк-), описуючи дружину: «...Ум. Дружинка, дружинонька, дружиночка. Чуб. III. 288. Маркев. 136. Грин. III. 429. Мил. 205. Що білая лебедина Дунай сколотила, невірняя дружинонька жалю наробила. Чуб. III. 137. Негідная дружинонька молодому світ зав'яже. Чуб. V. 31. Борейкова дружинонька волає долами; один каже до другого: «Вже пана не «мами». Гол. I. 14...» [1, т. 1, с. 448].

В Академічному словнику української мови натрапляємо на таке первинне тлумачення лексеми дружина: «...1. жін. Одружена жінка стосовно до свого чоловіка. Заколисаний родинним щастям з любово дружиною, Семен забув на свої колишні турботи (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 109)...» [4, т. 2, с. 26].

Отже, лексика для характеристики жінки у «Словарі» Б. Грінченка містить як позитивну (*баба, жінка, дружина*), так і негативну (*баба, баб'є, бабисько, бабище*) конотації, а також емоційно забарвлені слова (*жінонька, жіночка, дружинонька, дружиночка*) із зменшено-пестливими суфіксами -оньк-, -очк-.

«Словарь» Б. Грінченка – унікальне явище в українській літературі. Хоч автор не чітко відділив слова говіркові від слів літературних і не звернув належної уваги на літературну мову, внаслідок чого до словника внесено багато говіркових слів, яких у літературній мові не вживаємо (наприклад, *жінва*), однак безпосереднє знайомство із джерелами, багатство матеріалу, ретельна обробка кожного слова, що супроводжується поясненням його значення, покликаннями на всі джерела й прикладами, – усе це виокремлює «Словарь української мови» з-поміж усіх інших лексикографічних джерел української мови.

Література:

1. Грінченко Б. Словарь української мови / [упорядкував, з додав. влас. матеріалу Б. Грінченко]. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1958–1959. URL: <http://surl.li/acsqs>
2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
3. Рильський М. Словник і питання культури мови. *Культура слова*. 2020. Вип. 92. С. 242–252.
4. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
5. Шевельов Ю. Передмова до електронного видання «Словаря». Київ, 2010. 2971 с.